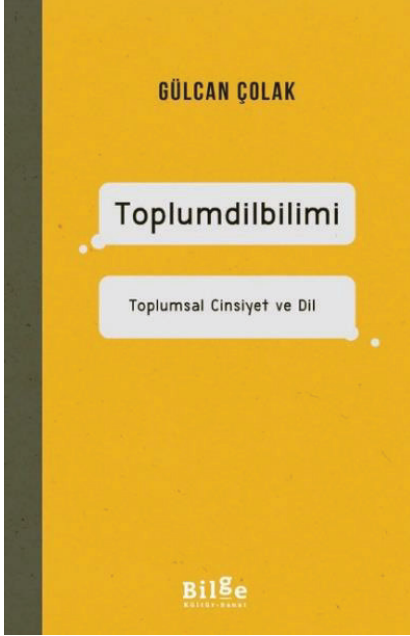

YAYIN TANITIM

Gülcan ÇOLAK, *Toplumdilbilimi/Toplumsal Cinsiyet ve Dil*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2019, 176 s.

Arş. Gör. Arife Ece EVİRGEN*

Dil değişkenlerinin toplumsal yapılarla ilişkilendirilerek incelenmesi, ilk modern dilbilimi çalışmalarının araştırma alanlarından değildir. Toplumdilbiliminin ayrı bir disiplin olarak kendi kuram ve yöntemlerini geliştirmesi, modern dilbiliminin ortaya çıkışından yarım asır kadar sonra, 1960'lı yıllarda mümkün olmuştur. Amerikalı dilbilimci Labov'un çalışmaları bu anlamda bir dönüm noktası niteliğindedir. Toplumdilbilimi, dil olguları ile toplumsal olgular arasındaki ilişkiler, dilin toplumsal bağları, dil değişimleri, dil politikaları, ikidillilik/çokdillilik; farklı kültürel altyapılardan, farklı yaş ve cinsiyet gruplarından gelen kişiler ve toplulukların

dil kullanımları, dilin toplumsal işlevleri gibi çok geniş bir araştırma alanına sahiptir.

Bilge Kültür Sanat Yayınevi tarafından Mart ayında yayımlanan *Toplumdilbilimi/Toplumsal Cinsiyet ve Dil* adlı kitap hem toplumdilbilimi hem de toplumsal cinsiyet ve dil ilişkisi üzerine kaleme alınmıştır. Dilbilgisel cinsiyet kategorisinin bulunmadığı Türkçenin sözvarlığında toplumsal cinsiyetin izleri olduğunu ortaya koyan bir çalışma olması bakımından da ilgi çekicidir.

Beş bölümden oluşan eserin ilk bölümü **Toplum, Kültür ve Dil** başlığını taşır. İnsanın dünyaya gelişinin *biyolojik bir süreç olmakla birlikte aynı zamanda kültürel bir varoluşun da başlangıcı* olduğu belirtilen bu bölümde, insanın içerisinde yaşadığı kültürden etkilenen bir varlık olarak edilgen bir nesne; ama aynı zamanda toplumsal kimliğin, zihniyetin ve kültürün bir taşıyıcısı, uygulayıcısı ve üreticisi olması nedeniyle de etken bir özne olduğu ifade edilmiştir. Kültürün dünyayı ve hayatı anlamlandırmadaki etkisinden bahsedildikten sonra, dili bir toplum içinde öğrenen insanın dille birlikte bir yaşam biçimi, bir kültür, davranış ve değerler sistemi edindiği belirtilmiştir. Ayrıca bu bölümde Humboldt, Boas, Sapir ve Whorf'un dil, kültür ve toplum ilişkisi ile ilgili görüşlerinden kısaca bahsedilmiştir. Son olarak, sözvarlığının yanında *sözlerin metaforik*

* Gazi Üni. Gazi Eğitim Fak. TDE Eğt. ABD, a.ecetombul@gazi.edu.tr

ya da varlıkların simgesel anlamlarının, dilin sözdizimi ve morfolojik özelliklerinin ve göstergelerin oluşumuna kaynaklık eden bilgilerin, kültürün ve milletlerin dünyayı algılayış biçimlerinin dildeki birer yansıması olduğu örneklerle açıklanmıştır.

Toplumdilbilimi bölümünde, toplumdaki her bir gelişmenin dile yansıdığını belirten Çolak, dil değişkenliğinin boyutlarından söz etmiş, Saussure ile başladığı kabul edilen modern dilbiliminin, 20. yüzyılın ortalarına kadar *homojen bir dilsel topluluğa* ait dili ele aldığını, *dilin kullanım değişkenliğini* ise genellikle inceleme alanı dışında tuttuğunu belirtmiştir. Kitapta açıklandığı gibi ağız çalışmaları; antropoloji kökenli Boas, Sapir gibi dilbilimcilerin dili toplumbilimsel yöntemlerle ele alması ve öğrencilerin sosyo-ekonomik durumları ile dil kullanımları arasındaki ilişkilerin araştırılması, toplumdilbiliminin ayrı bir disiplin olarak kendi kuram ve yöntemleriyle ortaya çıkmasının önemli basamaklarıdır. Bu bölümde ayrıca dil davranışlarını belirleyen toplumdilbilimi ile ilişkili değişkenler alt başlıklarda ele alınmıştır.

Toplumsal Tabakalar ve Dil başlığında toplumsal tabakalaşmanın niteliğinden, toplumsal sınıfların sınırlarından söz edilmiş; belirli bir toplumsal sınıfa aidiyetin sadece belirli niteliklere sahip olmakla değil o nitelikleri bir yaşam biçimine dönüştürebilmekle mümkün olduğu ifade edilmiştir. *Toplumsal sınıfların dil kullanımı* ile ilgili önemli çalışmalara yer verilmiştir. *Cinsiyetler ve Dil* başlığında toplumsal kimlikler ve toplumsal cinsiyetten kısaca söz edilmiş, konunun sonraki bölümlerde daha detaylı ele alınacağı belirtilmiştir. *Yaş ve Dil* alt başlığında *yaş gruplarına göre dil kullanımı* ve *yaş gruplarına yönelik dil kullanımı* ile ilgili bilgi verilmiş ve konuyla ilgili çalışmalardan söz edilmiştir. Bu bölümde ayrıca *meslekler ve dil kullanımı, eğitim gruplarının dili, kitle iletişim araçları ve dil, politika dili, dil politikaları, ikidillilik, dil sürdürümü, dilsel tutum, dil seçimi, etnik-dilsel canlılık* konuları değerlendirilmiş ve bu konularda yapılan çalışmalar ele alınmıştır.

Toplumsal Cinsiyet bölümünde, dil ve cinsiyet arasındaki ilişkiyi yorumlamaya yönelik çalışmalarda her iki cinsiyetin de değişken olarak alınmasından hareketle *biyolojik ve toplumsal cinsiyet* kavramları ayrı ayrı ve detaylı olarak açıklanmıştır. Biyolojik cinsiyet; 23'ü anneden 23'ü ise babadan gelen ve yeni bir birey oluşturan toplam 46 kromozomdan yalnızca ikisinin belirlediği bir durumdur. İnsandaki yaklaşık otuz bin genin yüzde birinden daha azı cinsiyetler arasında farklıdır. *Biyolojik cinsiyet* başlığında, cinsiyetlerin biyolojik özellikleri ile ilgili bilgi verilmiş, kadın ve erkeğin beyin yapısı arasındaki farklılıklara değinilmiştir. Beynin çevresel faktörlerle değişme ve gelişme gösterdiği bilimsel olarak incelenmiştir. Kadın ve erkek beynindeki farklılaşmaların, toplumsal cinsiyete bağlı bir biçimde, farklı uyaranlarla karşılaşılmasının bir sonucu olabileceği fikri ise dikkat çekicidir. *Toplumsal cinsiyet* başlığında, top-

lumsal cinsiyetin tanımı ile birlikte toplumsal cinsiyetin ortaya çıkması ve yerleşmesinde önemli etkisi olan *androcentrizm* ve *mizojinizm* kavramlarına yer verilmiştir. Toplumsal cinsiyet doğumla birlikte üretilir; aile, okul ve sosyal çevre tarafından geliştirilir. Cinsiyete yönelik yargılar ve beklentilerle ilişkili bir kavram olan toplumsal cinsiyet rolleri; *ev ve evlilik*, *meslekler ve iş bölümü*, *bağımlılık* ve *namus*, *fiziksel görünüm* alt başlıklarında ele alınmıştır.

Cinsiyet Rol Gelişimi Kuramları başlığında cinsiyet rollerinin kaynaklarını ve bu rollerin nasıl geliştiğini açıklayan kuramlara yer verilmiştir. *Toplumsal cinsiyet rollerinin aşılınması* alt başlığında -daha önceki bölümlerde açıklanan aile ve sosyal çevrenin etkisinin yanında- toplumsal hafızanın aktarımını sağlayan ninni, masal, hikâye ve fıkra gibi sözlü kültür ürünlerinin; ders kitaplarının; gazete ve dergilerden televizyon programlarına, dizilere, reklamlara ve sosyal medyaya uzanan çok geniş bir yelpazedeki kitle iletişim araçlarının etkileri üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ayrıca *Kamusal Alanda Kadın ve Feminist* hareketler ele alınmıştır. Dünyada ve Türkiye’de kadının toplum içerisindeki yeri, feminist hareketlerin ortaya çıkışı ve feminist teoriler incelenmiştir. Bu bölümde ele alınan son konu ise toplumsal cinsiyet araştırmaları daha çok kadın merkezli ilerlese de toplumsal cinsiyet rollerinin erkeği de şekillendirerek çeşitli eşitsizliklere neden olduğu düşüncesiyle 1970’lerin sonunda yapılmaya başlanan *erkeklik çalışmalarıdır*.

Kitabın dördüncü bölümü **Cinsiyet ve Dil**’dir. Bu bölümde öncelikle, dillerdeki cinsiyet ifadelerinin *dilbilgisel cinsiyet*, *sözlüksel cinsiyet*, *gönderimsel cinsiyet* ve *toplumsal cinsiyet* olarak dört kategoride gerçekleştirildiği ifade edilmiş, her bir kategori örneklerle açıklanmış ve konuyla ilgili yapılan çalışmalara kısaca değinilmiştir. *Toplumsal Cinsiyet ve Dil* başlığında, toplumsal cinsiyet ve dil ilişkisi üç alt başlıkta genel hatlarıyla değerlendirilmiştir. *Kadın ve erkeklerin dil kullanımına yönelik* çalışmalara değinilmiş, araştırmacıların *kadın ve erkek diline yönelik tespitleri* değerlendirilmiştir. Bu tespitlerden en dikkat çeken kadınların dilbilgisi kurallarına daha fazla uyma eğiliminde olmalarıdır. Lakoff’a göre; eklenti sorularını da erkeklere oranla daha sık kullanan kadınlar, aynı zamanda daha kibar ve yumuşak ifadelerle konuşmaktadır. *Kadın ve Erkeklerden Söz Edilirken Kullanılan Dil* alt başlığında cinsiyet farklılıklarını vurgulayan dilsel yapıların toplumsal cinsiyet rollerini ve değer yargılarını aşılacağına değinilmiştir. Bu bölümde son olarak *cinsiyetler arası iletişimde görülen dilsel özelliklere yönelik* çalışmalardan hareketle değerlendirmelerde bulunulmuştur.

Türkçede Kelimelerin Toplumsal Cinsiyeti bölümünde konuyla ilgili daha önce yapılmış çalışmalara kısaca değinildikten sonra, Türkçedeki 552 kelimenin toplumsal cinsiyeti araştırılmış, yorumlanmış ve tartışılmıştır. Çalışmanın bu bölümünde sonuçları tartışılan araştırma 2014-

2016 yılları arasında Doç. Dr. Gülcan ÇOLAK'ın yürüttüğü *Türkçede Kelimelerin Toplumsal Cinsiyeti* adlı TÜBİTAK projesinin verileridir. Araştırmanın kapsamı isim ve sıfatlarla sınırlı tutulmuştur. Yapısında ve tanımında biyolojik cinsiyet belirtisi bulunmayan meslek, iş ve uzmanlık alanları; davranışsal, karakteristik, zihinsel, bilişsel nitelikler; fiziksel özellikler ya da fiziksel görünümle ifadesini bulan tavır biçimlerini belirten kelimeler seçilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; kelimelere yüklenen toplumsal cinsiyet yaşa bağlı olarak artmakta, eğitim düzeyine bağlı olarak ise azalmaktadır. “*En az cinsiyetçi grup 18-29 yaş arasındakiler iken 60-74 yaş grubu en fazla cinsiyetçi gruptur.*” ve “*eğitim düzeyi arttıkça cinsiyetçiliğin azaldığı*” görülmektedir. Yani kelimelere yüklenen toplumsal cinsiyet yaş ile doğru, eğitim düzeyi ile ters orantılıdır. Bölgeye göre “*en fazla cinsiyetçi grup Karadeniz ve Marmara; en düşük cinsiyetçi grup ise Ege Bölgesi*”ndeki katılımcılardır. Dikkat çeken bir başka sonuç ise kamusal alanı geniş bir biçimde temsil eden mesleklerin erkeğe daha uygun görülmesidir.

Son olarak; bölüm başlarında dil, toplumsal cinsiyet ve toplumsal roller ile ilgili çoğu edebî eserlerden yapılmış alıntılarla bilimsel bir araştırmayı zenginleştiren, akıcı üslubuyla okumayı zevkli kılan, Türkiye’de toplumdilbilimi alanında önemli bir boşluğu dolduran bu çalışma için hocamıza teşekkür ediyoruz.